

Антропологія антропології

Володимир Верлока

Віталій Пономарьов. «Конструювання школи». *Критика*, 2003, ч. 12.

Діалог – «штука серйозна», хоча й не завжди цікава. Аж не віриться: неважко дожилися до тих благословенних часів, коли одна книжка, хай навіть непогана, та двійко рецензій на неї можуть спричинити справжню розмову, тобто той-таки діалог? Хотілося б у це вірити, але, відверто кажучи, поки що ми нічого такого не постерігаємо.

Репліка Віталія Пономарьова та відповідь Юлії Ємець-Доброносової є наочною ілюстрацією саме такої ситуації. Антитоталітарний патос п. Пономарьова та патріотичний патос п. Ємець є, безперечно, відвертими й щирими, проте саме ця щирість певним чином стає пасткою, унеможливує наступні кроки міркування. Тут одні «конкретні аргументи» наштавхуються на інші «конкретні аргументи». Симпл-симпл. І, здавалося б, нічого не вдієш. Шановні опоненти, як це й буває зазвичай у «ситуації діалогу», ведуть мову про різні речі, й до того ж послуговуються різ-

ними поняттєвими системами. Бо одна річ – джерелознавче досліджування Київської світоглядно-антропологічної школи – її історії, світоглядних джерел та зв'язків, і зовсім інша – вивчення такого феномена як інтелектуали пізньототалітарної доби. В першому випадку предметом дослідження будуть праці вчених, а в другому – вони самі та їхня діяльність, в ролі об'єкта незалежного – припустимо, антропологічного – вивчення. Отже, в одному випадку матимемо історію антропології, а в другому – антропологію тої ж таки антропології. І це абсолютно різні речі, хоча й те й інше може виявитися доволі цікавим.

Коли ж говорити про поняття «школа», то п. Пономарьов правий, що в марксизмі воно є скоріше за все *conpadietio in adjecto*. Хоча так само, як один славновісний персонаж не знав, що все життя розмовляв прозою, можливо, й наші філософи теж належали до якоїсь-то школи, самі того не відносячи. Іще й не такі дива в світі трапляються. Приміром, живе собі атеїст, і не просто собі, а професійний атеїст, що тим атеїзмом на прожиток собі заробляє. І

от одного ранку прокидається він і всім серцем відчуває, що він уже не атеїст, а, скажімо, релігійзнавець. Як і чому така дивина трапляється – спитайте в наших антропологів. Вони мають знати.

Певна річ, що будь-яке реальне знання можливе лише за умов самостійного й неупередженого мислення. Наука неможлива без критики та рефлексії. Тому доводиться лише пошкодувати, що Віталій Табачковський у своїй книжці майже нічого не пише про те, що тепер називають ідеологічним боком київської філософії. Ніде правди діти – в тогочасних книжках цікаві ідеї надто густо переплетені з «обов'язковими» поступками панівної ідеології, ба й навіть просто із брехнею та маразмом. Згадувати про це, певна річ, прикро й огидно. Але згадати треба, й до того ж згадати в усіх подробицях, якщо ми справді маємо на меті не засудження чи, навпаки, реабілітацію, а саме незалежне вивчення певного відтинку нашої інтелектуальної історії.

Прикра схильність людини брехати, а надто дурити саму себе, не пов'язана, однак, із якоюсь конкретною ідеологією чи політичною системою. В певному розумінні можна сказати, що така схильність є загальнолюдською, отож

її неможливо позбутися, просто викинувши партквиток і заволавши на велелюдді про свободу й демократію. За комуністичних часів наша наука суттєво постраждала від ідеологічних утисків, які коли не повністю унеможливили, то принаймні радикально звужили простір вільного мислення. Але чи можна сказати, що після краху ідеології ситуація суттєво змінилася на краще? На жаль, ні, ситуація змінюється дуже повільно, а в певному сенсі забюрократизованість науки навіть посилилася, хоч і набула нових форм. Це свідчить на користь того, що це проблема не політична чи ідеологічна, а саме антропологічна.

Йдеться не про існування чи неіснування тих чи інших шкіл, а про умови можливості самостійного мислення, про суспільну роль науки та знання взагалі, без якого, як тепер багатьом здається, можна обійтися. Причини, що стають на заваді такому мисленню, на жаль, значно глибші за банальне зловмисництво тих чи інших політиків або ідеологів. Докладне й ефективне досліджування цих явищ потребує світоглядно-антропологічного підходу, детальніша розробка якого ще попереду. □

Навздогін минулій правді

Віктор Малахов

Юлія Ємець-Доброносова. «Пошуки антропології». *Критика*, 2003, ч. 10.
Володимир Верлока. «У затінку філософії-квіток». *Критика*, 2003, ч. 10.

То не є правда, що всяка правда, гідна свого ймення – це правда назавжди. Тобто, з одного боку, начебто й так; автор цих рядків, зокрема, переконаний, що ніякий плин часу не в змозі перетворити добро на зло, підлогу – на мудру обачливість. Проте якщо слідом за Гайдегером убачати в істині відкритість, розіткненість буття, – як не визнати, що воно, буття, може, либонь, і замкнутися, свавільно ховаючи у власних надрах усіх своїх мешканців із їхніми великими і малими, високими і низькими правдами. Що з цього випливає на практиці? Тільки те, що, коли вже нам сяйнула якась правда, слід не шкодувати зусиль, аби її втримати, не дати їй шезнути у за-бутті. Поки ми живі.

Люди, чий постаті й ідеї обумовили своєрідність київської філософії 60–80-х років минулого століття, так само як і ті, хто тільки залучався до тій порі до філософського дискурсу, незрідка мали непересічне, часом – драматично

напружене почуття істини (яку я в даному контексті свідомо не відмежовую від правди). За умов, коли екзистенційно дефектний спосіб існування-волюї поставав універсально (себто зверненою до кожного) спокусою, гостра спрага широти і правди не могла не відрізнити інтелектуально сумнінних людей. Надто багато всіяких прихованих і явних моментів вибору – «або – або» – на шляху до отих правди і широти потрібно було здолати, тож виборені таким чином властивості неминуче набували для людини справді принципового значення, поставали як її життєве кредо. Пам'ятаю, як вражало нас, випускників філософського факультету початку 70-х років, кому пощастило влаштуватися на роботу в Інститут філософії АН УРСР, панування в цьому науковому закладі атмосфери товарищескості, фантастичної, як на ті часи, відкритості, поважливості довіри старших до молодших і – знову, знову ж таки! – запального прагнення правди, правди думки і правди конкретних людських стосунків. Усякий кулик, кажуть, до свого озера звик, – знаю. Знаю, а проте цілковито переконаний:

Урок (французька мініатюра середини XIV століття)

навіть за доволі похмурих часів, незважаючи ні на що, Інститут філософії загалом був надійним місцем, де працювали чудові, щирі люди з оригінальними, інколи натхненними думками. Зі згадки про спасення для усіх нас тоді етос Інституту, його неповторну атмосферу й розпочинає Віталій Табачковський своїм нарисом про київську філософську спільноту («У пошуках невтраченого часу», с. 19 та інші) – і, далі, має для цього всі підстави. Як

колезі й товаришеві автора, мені приємно висловити свою солідарність із його баченням, його оцінками. Так, правда сяйнула нам – конкретна людська правда, вразлива перед лицем буття і часу. І ми відповідаємо за те, щоб її берегти, робити її зрозумілішою для інших. Поки не зачинилася велика брама буття і не поглинула її разом із нами.

Тут, утім, і постає істотне методологічне питання: а, власне, як, із якими мірками, з якою мовою приступати нам